

Г Е Р М А Н
ГЕССЕ

СІДДХАРТХА.
ПАЛОМНИЦТВО
ДО КРАЇНИ СХОДУ

ХАРКІВ
«ФОЛІО»
2020

СІДДХАРТХА

ЧАСТИНА ПЕРША

БРАХМАНСЬКИЙ СИН

У тіні під будинком, на осіяному сонцем річковому березі, де припнуті човни, у сутіні пралісу, в затінку смоківниці зростав Сіддхартха, вродливий брахманський син, юний сокіл — зростав укупі з Говіндою, своїм товаришем, також брахманським сином. Сонце вкривало засмагою світлі плечі в Сіддхартхи, коли він бавився на березі, купався в річці, вчиняв священне обмивання чи приносив жертви. Тінь запливала до чорних його очей, коли він грався в манговому гаю з хлопцями, коли слухав, як співає мати, коли робив жертвоприношення, коли його повчав батько, чоловік вельми вчений, коли слухав бесіди мудреців. Сіддхартха давно вже приставав до цих бесід і сам вправлявся з Говіндою в словесних змаганнях, вправлявся з Говіндою в мистецтві самоспоглядання, у самозаглибленні. Він уже вмів нечутно вимовляти Ом — це слово слів, умів нечутно вимовляти його в себе, вдихаючи повітря, нечутно вимовляти його із себе, видихаючи повітря, коли душа зосереджена, а на чоло сходить сяєво ясного розуму. Він уже вмів у глибині свого єства пізнати Атмана — твердо й несхитно, в єдності зі світом.

Радістю повнилось батькове серце за сина — тямущого, спраглого до пізнання; старий бачив, що в Сіддхартсі зростає великий мудрець і проповідник, усім брахманам брахман.

Утіхою повнилось серце в матері, коли вона дивилася на сина, коли бачила, як він ступає, як сідає і як устає, — її Сід-

дхартха, міцний і вродливий, струнконогий хлопець, що вміє так досконало привітати матір.

Кохання прокидалося в серцях брахманських дочок, коли Сіддхартха проходив міськими вуличками, — осяйне чоло, царствений погляд, гнучкий стан.

Та ще дужче любив Сіддхартху Говінда — його товариш. Любив його погляд і чарівний голос, любив його ходу й досконалі рухи, любив усе, що Сіддхартха робив і казав. А найдужче любив Говінда його розум, його благородні, палкі помисли, гарячі пориви, високе його покликання. Говінда знав: ні, Сіддхартха не стане звичайним брахманом, не стане ледачим жерцем, корисливим торговцем заклинаннями, пихатим пустомолотом, лихим, підступним проповідником, як не стане він і таким собі лагідним, дуреньким ягням у численній отарі. Не хотів ставати таким і він, Говінда, не хотів ставати брахманом, яких десятки тисяч. Він мріяв піти за Сіддхартхою — за улюбленим, прекрасним Сіддхартхою. І навіть якщо Сіддхартха стане колись божеством, якщо вступить колись до сонму світлосяйних, Говінда й тоді хотів би йти за ним — іти його товаришем, його супутником, слугою, спісоносцем, його тінню.

Отож Сіддхартху любили всі. Усім дарував він утіху, всі були йому раді.

Але сам він, Сіддхартха, від себе втіхи не мав, сам він був собі не радий. Блукаючи, мов сновида, рожевими дооріжками фігового саду, сидючи в синюватому затінку в гаю самоспоглядання, обмиваючись щодня в покутній купелі, приносячи в темному манговому лісі жертви, Сіддхартха, досконалий у звичках і поведінці, загальний улюбленець, радість усіх, сам він, однак, радості в серці не відчував. Мрії і нескінченні роздуми навіював йому плюскіт води в річці, мерехтіння зірок у нічному небі й палюче сонце; мрії й душевні тривоги навіювало йому куріння жертовних вогнів,

відгомін рядків із «Рігведи», слова з повчань старих брахманів.

І став Сіддхартха плекати в собі невдоволення. Став він здогадуватись, що й батькова любов, і материна любов, і любов Говінди, його товариша, не завжди й не навек даруватимуть йому щастя, тамуватимуть спрагу і вдовольнятимуть його, що цієї любові йому буде мало. Став Сіддхартха здогадуватись, що високоповажний батько його та інші вчителі, мудрі брахмани, вже розказали більшість і все найкраще з того, що знали, вони вже перелили свої знання в його жадібний збан, і збан цей виявився неповний, розум його не наситився, душа не вгамувалася, серце не заспокоїлось. Священні обмивання — це добре, але ж то — лиш вода, а вода не змиває гріхів, не тамує душевної спраги, не гоїть сум'яття. Прекрасні були й жертвоприношення та звертання до богів. Та чи досить цього? Чи дають жертвоприношення щастя? А як щодо богів? Чи світ створив справді Праджapati? Чи, може, це зробив Атман — Він, Єдиний, Усеєдиний? Чи не підвладні часові, чи не минущі втілення богів, створені так само, як і ти і я? То чи ж добре, чи справедливо приносити богам жертви, чи не позбавлене це найвеличніше дійство глузду? Кому ж іще приносити жертви, кому ще поклонятись, як не Йому, Єдиному, Атманові? І де Атмана шукати, де Він живе, де б'ється Його вічне серце? Де ж іще, як не у власному «я», у найпотаємнішому, в тому, чого не можна схитнути і що кожен носить у собі? Але ж де, де те «я», найпотаємніше, найзаповітніше? Це не плоть і не кров, не думка й не свідомість — так учать наймудріші. То де ж воно, де? Чи є інший шлях до того «я», до себе, до Атмана — шлях, що його варто шукати? Ох, і ніхто ж цього шляху не знає, ніхто його не покаже — ні батько, ні вчителі та мудреці, ні священні жертвні гімни! Все вони знають, ці брахмани зі своїми священними книжками, все вони знають, про все

й навіть більше, ніж про все, вони подбали: про сотворіння світу, про те, як люди навчилися розмовляти, їсти, вдихати й видихати, про те, як влаштована свідомість і як чинять боги. Безмежно багато знають брахмани. Та чого варті всі їхні знання, коли ніхто не знає одного-єдиного, найважливішого, єдино важливого?!

Звичайно, багато віршів, прекрасних віршів у священних книжках, надто в упанішадах «Самаведи», розповідають про те найпотаємніше, найзаповітніше. «Душа твоя — цілий світ», — сказано там. Сказано також, що уві сні, у глибокому сні людина входить до свого найпотаємнішого і живе в Атмані. У тих віршах — дивовижна мудрість, магічні слова увібрали там у себе всі знання наймудріших мужів — слова чисті, як мед бджолиний. Ні, не можна, нізачо не можна нехтувати величезних тих знань, що їх зібрали там і зберегли численні покоління велемудрих брахманів... Але де ж ті брахмани, де проповідники, де мудреці чи покутники, яким пощастило ці глибочені знання не просто осягти, а й за ними жити? Де той пророк, що, перейшовши уві сні до Атмана, зумів зостатися в ньому і наяву, у житті, в кожному кроці своїм, у слові й діянні? Багатьох достойних брахманів знав Сіддхартха і насамперед свого батька — чистого, вченого, найшанованішого з-поміж шанованих. Батько гідний захоплення, спокійно й шляхетно він поводить, чисто живе, мудрі слова промовляє, розумні й високі думки народжуються під його чолом. Але й він, хто так багато знає, хіба засяг він блаженства, хіба має він мир і спокій, хіба й він — всього лиш спраглий, одвічний шукач? Хіба не змушений він, спраглий, раз у раз, знов і знов припадати до священних джерел — до офірування, до книжок, до словесних змагань з іншими брахманами? Чому ж він, бездоганний, мусить щодня змивати із себе гріхи, щодня дбати про очищення, щодня починати все спочатку? Хіба в ньому немає Атмана, хіба в його власному серці не б'є першоджерело? Це

його треба знайти — оте першоджерело у своєму «я», це ним треба заволодіти! Все інше — шукання, манівці, блукання наосліп.

Такі були в Сіддхартхи думки, така була його спрага й мука.

Часто проказував він слова з Чахндог'ї-упанішади: «Щира правда, ще одне ім'я в брахмана — істина, і хто про це знає, той входить щодень у царство небесне». Нерідко те царство небесне здавалось йому вже недалеким, однак жодного разу він не досягав його цілком, ніколи не погамовував спрагу до кінця. І з-поміж усіх мудрих і наймудріших, яких він знав і повчання яких з насолодою слухав, з-поміж усіх них не було жодного, хто осягнув би його, царство небесне, цілком, хто погамував би її, споконвічну спрагу, цілком.

— Говіндо, — сказав якимось Сіддхартха до товариша, — Говіндо, ходімо, любий, під баньянове дерево — повправляємось у самозаглибленні.

Прийшли вони під баньянове дерево, посідали: тут — Сіддхартха, кроків за двадцять — Говінда. Поки той сідав, готуючись промовити Ом, Сіддхартха вже стиха проказував вірш:

Ом — це лук, стріла — це душа,
У Брахмана лучить стріла,
І вцілити треба конче.

Згодом, коли вони повправлялись, як завжди, у самозаглибленні, Говінда підвівся. День добігав кінця, час було готуватися до вечірнього обмивання. Говінда покликав товариша. Сіддхартха не озвався. Він сидів, занурившись у себе, і його застиглий погляд був спрямований кудись у далечінь, а з-поміж зубів ледь виднівся кінчик язика; здавалося, Сіддхартха не дихає. Так він сидів, поринувши в себе, зосередивши думку на Ом, націливши душу, мов стрілу, у Брахмана...

ЗМІСТ

СІДДХАРТХА. Переклад О. Логвиненка	4
Частина перша	
Брахманський син	4
У саман	12
Гаутама	22
Пробудження	31
Частина друга	
Камала	36
Серед звичайних людей	49
Сансара	57
На річці	66
Перевізник	77
Син	89
Ом	98
Говінда	104
У ПОШУКАХ «ВИЩОЇ» МУДРОСТІ (Післямова до роману «Сіддхартха»). Іван Мегела	116
ПАЛОМНИЦТВО ДО КРАЇНИ СХОДУ. Переклад І. Мегели ...	123
АЛЕГОРІЯ МІСТИЧНОГО ОРДЕНУ ЯК ЗАСІБ ДОСЯГНЕННЯ ВЕРШИНИ ДУХУ (Післямова до роману «Паломництво до Країни Сходу»). Іван Мегела	193
ПРИМІТКИ	205